

tum, qualis videlicet in donandis injuriis, qualis sis in ulciscendis, quam in utroque providus modi, loci, temporis observator. Prorsus consideranda tria hæc in usu virtutum harum; ne non sint virtutes, si præter hæc reperiantur: nempe ejusmodi, non natura virtutes, sed usus facit. Nam ex se indifferentes esse noscuntur. Tuum est, aut abutendo et confundendo facere vitia; aut bene ordinateque utendo, virtutes. Solent discretionis oculo caligante alter utrum sibi præripere loca, terminos occupare. Porro caliginis duæ sunt causæ, ira et mollior affectus. Is iudicii censuram enervat, illa præcipitat. Quomodo ab altero non periclitetur, aut pietas clementiæ, aut zeli rectitudo? Turbatus præ ira oculus clementer nil intuetur; suffusus fluxa quadam et muliebri mollitie animi rectum non videt. Non eris innocens, si aut punias eum cui forte parcendum esset, aut parcas ei qui fuerat puniendus.

CAPUT XII.

Neque in prosperis animum nimis laxandum, neque in adversis deficiendum.

21. In tribulationibus quoque qualem te invenieris nolo dissimules. Si constantem in tuis, condolentem id alienis gaude. Recti cordis hoc; e regione perversissimi, si cum in propriis deprehendaris fortasse impatiens, minime tamen in alienis compatiens sentiaris. Quid in prosperis? nihilne est quod considerationem sollicitet? Est utique si diligenter attendas, quam rarus semper exstiterit, qui non vel modice in prosperitate animum relaxaverit a sui custodia et disciplina. **125** Quando hæc incautis non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod

(23) Nugas et otiosas fabulas facessere jubet ab ore sacerdotis, quidni Pontificis? Serius tantum et utilibus id patere vult nempe Evangelio consecratum, nec vano sermone (quamvis alio eum urbani nomine colorent) profanandum. Simile prorsus priscæ et rigidiæ virtutis exemplum reliquit B. Petrus Damiani, qui tædium vitæ publicæ, et desiderium quietis solitudinis, vel hinc accepisse, vel certe acuisse videtur, quod illi cum moribus, facietis, jocis, vel (ut verbo Bernardi utar) *nugis* curialium minus conveniret. Audiamus ipsum in epistola qua se apud pontificem et cardinales ob demissum episcopatum Ostiensem excusat, « Fuit, fuit olim, inquit, sed jam elapsus est tempus, ut modestiæ pudor, mortificationis insigne, digna severitas et sacerdotalis genii valeat censura servari. Nam ut me solum digne coarguam, videtis ipsi, quia protinus ut ad vos venio, ecce sales, ecce facetiæ, ecce lepores, urbanitates, dicacitates, volumina questionum, omnesque verborum inanium pestes insolenter erumpunt, quæ nos non jam saderdotes, sed potius oratores ac rhetores, sive, quod inhonestum est, scurras ostendunt. Mox enim, ut verba conserimus, paulatim quædam lenocinia confabulationis alternæ surrepunt, quæ omnem animi rigorem indecenter emolliant, et severitatis robur in excussum risum, et turpia joca dissolvant. Hinc est, quod mens extra se sparsa confunditur, acies cordis obtunditur, lux divini amoris exstinguitur, terror in alios et reverentia sacerdotalis amittitur, et, quod periculosius est, recte vivendi linea, quæ aliis ad exemplum proponenda fuerat, non tenetur. Quod si nos, vel pudore, vel metu, in hæc declinare contemnimus mox inhumani, rigidi, et

solis radius ad nivem vel glaciem? Sapiens David, sapientior Salomon fuit: sed blandientibus nimis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto desipuit. Magnus qui incidens in adversa, non excidit vel parum a sapientia: nec minor cui præsens felicitas si arrisit, non irrisit. Quanquam facilius inveneris qui sapientiam retinuerunt, contraria sibi fortuna, quam qui propitia non perdiderunt. Præferendus ille et magnus [*al.*, magnis] est, cui inter prospera saltem risus indecentior, aut sermo insolentior, aut immolator cura vestis vel corporis non irrepsit.

CAPUT XIII.

Ab otio et nugis vanisque sermonibus Pontificem dehortatur.

22. Etsi recte Sapiens hortatur sapientiam scribi in otio (*Eccli.* xxxviii, 25), cavendum et in otio otium est. Fugienda proinde otiositas, mater nugarum, noverca virtutum. Inter sæculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis, blasphemiam (23). Interdum tamen si incidant ferendæ fortassis; referendæ nunquam. Magis interveniendum caute et prudenter nugacitati. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed libenter audiant et superseant otiosis. Consecrasti os tuum Evangelio: talibus jam aperire illicitum, -assuescere sacrilegium est. *Labia sacerdotis, ait, custodiunt scientiam et legem requirunt de ore ejus (Malach. ii, 7):* non nugas profecto vel fabulas. Verbum scurrile quod faceti urbanive nomine colorant, non sufficit perigrinari ab ore; procul et ab aure relegandum. Fœde ad cachiannos moveris, fœdius moves. Porro detrudere,

quos Hyrcanæ generent tigres, saxei judicamur. Reprimo calamum, nam alius olim sanctissimus Pontifex Gregorius, proposito sui exemplo, velut ipse reus, graviter et pathetice reprehendit. Nam dum expendens verba *Ezech.*, *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel,* onus vocationis suæ ponderat, in hæc verba prorumpit, quæ merito etiam corda nostra percillant. Pauca nos excerpemus, tu integra suo loco lege homil. ii in *Ezech.* « O quam dura mihi sunt ista quæ loquor! quia memetipsum loquendo ferio... qui otiosis verbis sæpe impellicor, et ab exhortatione atque ædificatione proximorum torpens et negligens cesso! Qui in conspectu Dei factus sum mutus et verbosus: mutus in necessariis, verbosus in otiosis, etc.... Et quidem in monasterio positus, valebam et ab otiosis linguam restringere, et in intentione orationis continue mentem tenere. At postquam cordis humerum sarcinæ pastoralis supposui, colligere se ad semetipsum assidue non potest animus, quia ad multa partitur... quia autem necessitate loci sæpe viris sæcularibus jungor; nonnunquam mihi linguæ disciplinam relaxo. Nam si in assiduo censura meæ rigore me teneo, scio quia ab infirmioribus fugior,

aut detrahentem audire, quid horum damnabilis sit, non facile dixerim.

CAPUT XIV.

Personarum acceptionem in judiciis summopere vitandam.

23. De avaritia non est quod tuum fatigem intuitum (24), cum pecuniam tanquam paleam dicaris habere. Non prorsus, non est quod pro illa timeatur a judiciis tuis. Sed est quod non minus sæpe, nec noxiæ minus insidiari judicantibus solet: de quo maxime, quid in tua lateat conscientia, latere te nolim. Quid illud sit quæris? Acceptio personarum. Non parvi te reum peccati existimes, si facies peccatorum sumis et non potius causas dijudicas meritorem. Est item vitium, cuius si te immunem sen-

tis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius: quia veteraciter singulariterque levasti te supra te, juxta prophetam. (*Thren.* iii, 28). Facilitas credulitatis hæc est, cuius callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes. Gratulor autem tibi: nec enim assentationis apud te vereor incurere notam: gratulor, inquam, præsidere te usque adhuc absque horum omnium querela multa: an et sine culpa, tu videris. Nunc ad ea quæ sub te sunt, consideratio intendenda. At alterius principii hoc: siquidem tuis occupationibus sermo brevior competentior est.

LIBER TERTIUS.

126 CAPUT PRIMUM.

Pontificis esse, non tam ut omnes suo dominio subiciat, sed ut omnes, quantum fieri potest, ad Ecclesiæ gremium perducatur.

1. Finis superioris libri huic principium ponit. Itaque juxta promissum illius consideranda quæ sub te sunt. Quænam sint illa, non est quod a me quaerendum putes, sacerdotum optime Eugeni; rectius fortasse quæ non sint quæras. Orbe exeundum ei qui forte volet explorare quæ non ad tuam pertinent curam. Parentes tui destinati sunt non aliquas regiones, sed ipsum debellaturi orbem: *Ite in orbem universum (Marc. xvi, 15),* dictum est illis. Ipsi vero vendentes tunicas, emere gladios, igitum eloquium et spiritum vehementem, arma potentia Deo. Quo non pervenerunt victores inelyti, filii excussorum? Quo non sagittæ potentiam acutæ cum carbonibus desolatoriis? (*Psal. cxix, 4.*) Et quidem in omnem terram exivit sermo eorum, et in fines

eosque ad hoc quod appeto, nunquam traho. Unde sit, ut eorum sæpe et otiosa patienter audiam. Sed quia ipse quoque infirmus sum, in otiosis sermonibus paulisper tractus, libenter ea loqui incipio, quæ audire cœperam invitus. Et ubi tædebat cadere, libet jacere. » etc. S. Ambrosius ubi de officiis agit, jocandi disciplinam a sæcularibus viris tradi solitam, sibi prætereundam arbitratur. *Nam licet interdum, inquit, honesta joca ac suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Lib. i, cap. 23.

Sacros sane oratores, qui, ut verbis Bernardi utar, *consecrarunt os suum Evangelio,* hic cautos esse par est, ne ad nugas et ludicra, tum privatum, tum publice defluant. Irascor concionatoribus, qui pro suggestu jocos subinde seu facetias et lepidas fabellas proferunt, quales etiam in quibusdam recens editis cujusdam Religiosi concionibus exstare video. Legant illi Chrysostomum in cap. 5 Epist. ad Ephes., ubi ostendit, quam sit Christianæ gravitati conveniens, ridiculis abstinere, quæ qui legerit inquit Carolus Regius soc. Jesu in Oratore Christiano, non poterit non mirari, quantum plerique Christiani populi oratores « ab ea gravitate distent, quam ille vir sapientissimus jure ab ipso populo exigebat, ubi deinde

orbis terræ verba eorum (*Psal. xviii, 5*) (25). Penetrabant et incendebant verba illa incensa igni, quem Dominus misit in terram (*Luc xii, 49*). Occumbant strenuissimi bellatores, sed non succumbant: triumphabant et mortui. Nimis confortatus est principatus eorum (*Psal. cxxxviii, 17*): constituti sunt principes super omnem terram (*Psal. xlii, 17*). Eis tu successisti in hæreditatem. Ita tu hæres et orbis hæreditas. At quatenus hæc portio te contingit, aut contigerit illos, id sobria consideratione pensandum. Non enim per omnem reor modum, sed sane quodam tenui (ut mihi videtur) dispensatio tibi super illum credita est, non data possessio. Si pergis usurpare et hanc, contradicit tibi qui dicit: *Meus est orbis terræ et plenitudo ejus (Psal. xlii, 12)*. Non tu ille de quo propheta: *Et erit omnis terra possessio ejus (Psal. ciii, 24)*. Christus hic est, qui possessionem sibi vindicat, et jure creationis, et merito redemptionis, et dono Patris. Cui enim alteri dictum est, *Postula a me, et dabo tibi gentes hæredi-*

præsentem Bernardi locum iis inculcat. Qui proinde prudenter monet, concionatori fugiendum modum agendi, magis aulicis, quam religiosis viris convenientem, et eorum, qui magis spiritu hujus mundi, quam spiritu Dei vivunt, proprium: magisque sapit mores quosdam, quos hodie politicos vocamus, quam simplicitatem evangelicam. Ex hoc genere est, inquit, levis et juvenilis in familiari usu libertas, sub prætextu hilaris et lætioris cujusdam conversationis, ridicula dicta et facta, et lepidas historias intermiscendi, ut hoc modo amicos et viros nobiles familiaribus colloquiis detineant. » Ita scriptor ille, ad formandum sacrum oratorem perquam idoneus, dignusque qui versetur in omnium Concionatorum manibus. Lib. ii, cap. 16.

(24) Vossius notat in quibusdam legi *animum*. Sed explicatio est cujusdam scioli. *Intuitum* scripsit Bernardus pro consideratione de qua totus liber. Nec id notare esset operæ pretium, nisi ob similes locos, ut libro iii, n. 16, pro *sanguinem*, quidam codices apud Vossium habent *animam*, quod glossa est.

(25) Non tam præsentia corporis quam mentis providentia, supra in lib. ii, n. 12.

tatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. II, 8). Possessionem et dominium cede huic: tu curam illius habe. Pars tua hæc: ultra ne extendas manum.

2. Quid, inquis? non negas præesse et dominari velas? Plane sic. Quasi non bene præsit, qui præest in sollicitudine. Numquid non et villa villico et parvus dominus subjectus est pædago? Nec tamen villæ ille, nec is sui domini dominus est. Ita et tu præsis ut provideas, ut consulas, ut procures, ut serves. Præsis ut prosis; præsis ut fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Ad quid? Ut des illis escam in tempore (Matth. XXIV, 45); hoc est, ut dispenses, non imperes. Hoc fac et dominari ne affectes hominum, ut non dominetur tui omnis injustitia. At satis superque id intimatum supra, cum, quis sis, disputaretur. Addo tamen et hoc: nam nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido, quam libidinem dominandi. Certe ut multum tibi tribuas, si multum deceptus non es, nil te existimas plus accepisse a magnis Apostolis. Recordare nunc vocis illius: *Sapientibus et insipientibus debitor sum* (Rom. I, 14). Et si non indebitam tibi ipsam ceases, hoc quoque simul memento, debitoris molestum nomen servienti potius, quam dominanti congruere. Servus in Evangelio audit: *Quantum debes domino meo?* (Luc. XVI, 5.) Ergo si te agnoscis sapientibus et insipientibus non dominatorem, sed debitorem, curandum summopere tibi et tota vigilantia considerandum, quomodo et qui non sapiunt sapiant et qui desipere respiscant. At nullum genus insipientiæ infidelitate, ut sic loquar, insipientius. Ergo **427** et infidelibus debitor es, Judæis Græcis (al. omit. Græcis) et Gentibus.

3. Interest proinde tua, dare operam quam possis, ut increduli convertantur ad fidem, conversi non avertantur, aversi revertantur: porro perversi ordinentur ad rectitudinem, subversi ad veritatem revocentur: subversores invictis rationibus convincantur, ut vel emendentur ipsi, si fieri potest; vel si non, perdant auctoritatem facultatemque alios subvertendi. Non omnino et ab hoc insipientium genere pessimo tibi dissimulandum. Dico autem hæreticos schismaticosque: nam hi sunt subversi, et subversores; canes ad scissionem, vulpes ad fraudem. Erunt, inquam, hujusmodi maxime tuo studio aut corrigendi, ne pereant; aut ne perimant, coercendi. Esto, de Judæis excusat te tempus: habent terminum suum qui præveniri (al., præteriri) non poterit. Plenitudinem gentium præire oportet. Sed de ipsis gentibus quid respondes? Imo quid tua consideratio respondet tibi percunctanti sic? Quid visum est patribus ponere metam Evangelio, verbum suspendere fidei, donec infidelitas durat? Qua ratione, putamus, substitit velociter currens sermo? (Psal. CXLVII, 15.) quis primus inhibuit huic salutarem cursum? Et

(26) Henriciani et Colonienses hæretici parvulos a baptismo exclusos volebant, de quibus in epistola 11, et in sermonibus 65 et 66 super Cantica. An

illis causa forte quam nescimus, aut necessitas potuit obstitisse.

4. Nobis quæ dissimulandi ratio est? Qua fiducia, qua conscientia Christum non vel offerimus eis qui non habent? An veritatem Dei in injustitia detinemus? Et quidem quandoque perveniat gentium plenitudo necesse est. Expectamus ut in eas incidat fides? Cui credere casu contigit? Quomodo credent sine prædicante? (Rom. X, 14.) Petrus ad Cornelium, Philippus ad eunuchum missi sunt (Act. X, 20, et VIII, 26), et, si exemplum recentius quæremus, Augustinus a beato Gregorio destinatus, formam fidei tradidit Anglis. Et de his tu ita tecum. Ego addo et de pertinacia Græcorum, qui nobiscum sunt et nobiscum non sunt, juncti fide, pace divisi, quanquam et in fide ipsa claudicaverint a semitis rectis. Et item de hæresi, quæ clam pene ubique serpit; apud aliquos sævit palam. Nam parvulos Ecclesiæ passim et publice deglutire festinat (26). Quæris ubi sit hoc? Vestri (al., viri), qui terram Austri tam sæpe visitant, ecce hi sciunt et possunt dicere tibi. Eunt et redeunt per medium illorum, aut transeunt secus: sed quid boni adhuc cum illis egerint, necdum audivimus. Et forsitan audissemus, nisi præ auro Hispaniæ salus populi viluisset. Tuum est et plagæ huic remedium providere.

5. Sed est insipientia, quæ ipsam quoque jam propemodum stultam fecit sapientiam fidei. Quomodo et ipsam Catholicam pene totam hoc virus infecit? Nam dum et in ipsa quique quæ nostra sunt querimus, fit ut invicem invidentes, invicem provocantes, exerceamur ad odia, animemur ad injurias, armemur ad lites, cavilemur ad dolos, feramur ad detractiones, prorumpamus ad maledicta, opprimamur a fortioribus, opprimamus infirmiores. Quam oigne et laudabiliter occupatur meditatio cordis tui adversus tam pestilens insipientiæ genus, quod corpus ipsum Christi, quæ est multitudo credentium, occupasse consideras? O ambitio ambientium crux! quomodo omnes torquens, omnibus places? Nil acerbius cruciat nil molestius inquietat; nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis ejus. An non limina Apostolorum plus jam ambitio, quam devotio terit? At non vocibus ejus vestrum tota die resultat palatium? An non quæstibus ejus tota legum canonumque disciplina insudat? An non spoliis ejus omnia Italica inhiat inexplebili aviditate rapacitas? Quid ita, imo quid aliud tua ipsius spiritualia studia non saltem intercidit, sed abscedit. Quoties sancta ac fecunda tua abortiri otia fecit inquietum et inquietans malum? Aliud est quod ab oppressis **428** appellatur ad te, aliud autem quod ambitio in Ecclesia per te regnare molitur. Nec deesse illis, nec huic aliquatenus assentire oportet. Quam vero inique fovetur illa, spernuntur illi! utrisque tamen debitor es, illis ut erigas, istis ut reprimas.

illi ex Aquitania in Hispaniam etiam effusi, quæ terra Austri dicitur infra, quod nobis Gallis australis sit.

CAPUT II.

Quis modus in appellationibus ad Sedem apostolicam adhibendus sit.

6. Et quoniam incidit de appellationibus, prosequi aliquatenus non erit ab re. Magno in his et pio opus intuitu est; ne quod magna fuit necessitate [al. utilitate] provisum, male utendo reddatur inutile. Mihi videtur et in multam posse eas devincere perniciem, si non summo moderamine actentur (27). Appellatur de toto mundo ad te. Id quidem in testimonium singularis primatus tui. At tu, si sapis, non primatu gaudebis, sed fructu. Apostolis dictum est: *In hoc nolite gaudere, quod spiritus subjiuntur vobis* (Luc. X, 20). Appellatur ad te, ut dixi: et utinam tam fructuose, quam necessarie. Utinam cum oppressus clamat, sentiat oppressor, et non superbiat impius unde incenditur pauper. Quid tam decorum, ut ad invocationem tui nominis oppressi effugiant, versuti non refugiant (28)? Quid e regione tam perversum, tam recti alienum, ut lætetur qui malum fecit; et qui tulit, inaniter fatigetur? Inhumanissime non moveris erga hominem, cui illatæ injuriæ cumulavere dolorem et labor itineris, et damna expensarum: sed nihilominus ignovissime in illum non moveris, qui huic tot calamitatum partim auctor, partim existit causa. Evigila, homo Dei, cum hæc contingunt: moveatur miseratio, moveatur et indignatio tua. Alteram læso, alteram lædenti debes. Consoletur illa damnorum resarcitu suorum, satisfactione inuriarum, fine calumniarum: cum isto ita agatur, ut poeniteat fecisse quod non timuit facere, et non de poenis innocentis rideat.

7. Arbitror idem debere pati illum, qui sine causa forte appellavit. Formulam hanc justitiæ præfigit tibi et divinæ incommutabilis ratio æquitatis, et, ni fallor, ipsa appellationum lex, ut illicite usurpata appellatio nec prosit appellanti, nec appellato obsit. Ut quid enim frustra fatigatus sit homo? Quam plenum justitiæ, ut sese potius læserit, qui voluit proximum (29)? Appellasse inique, iniquum est; inique et impune, iniquarum appellationum fomes. Iniqua autem omnis appellatio, ad quam justitiæ inopia non coegit. Appellare, non ut graves, sed si graveris, licet. Appellandum a sententia. Ante sententiam improbe omnino, nisi ob manifestum gravamen, præsumitur appellatio. Qui igitur non gravatus appellat, liquet quia aut gravare intendit, aut tempus redimere. Non est autem suffugium appellatio, sed refugium. Quantos novimus appel-

(27) De appellationum usu conferenda epistola 178 et notæ ad eam, item Hildeberti epistola 82.

(28) Id est non confugiant, ut tomo V, in sermone I Guericci Assumptione, n. 1, et alibi apud probos auctores. Inde refugium.

(29) Alii addunt lædere explicandi causa. Tum, appellasse inique iniquum est; inique appellantem impune transire, iniquarum appellationum fomes. Quæ lectio Vossio in textum inserenda videtur. Sed nostra constans est in mss. nostris et meo judicio melior. De appellatione prudentissime concil. Trident. Sess.

lasse pulsatos, quo interim liceret, quod nunquam licet? Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuisse appellationis suffragio nefaria scimus, verbi gratia, incestum, adulterium. Quale est hoc, turpitudini patrocinari, quod vel maxime formidari a turpibus oportebat? Quousque murmur universæ terræ aut dissimulas, aut non advertis? Quousque dormitas? quousque non evigilat consideratio tua ad tantam appellationum confusionem atque abusionem? Præter juiet fas, præter morem et ordinem fiunt. Non locus, non modus, tempus, non tempus, non causa discernitur, aut persona. Præsumunt leviter passim, plerumque et nequiter. Volentes malignari, nonne his potissimum terri solent? Nunc terrorem ipsi ex his magis fiunt, atque id bonis. Antidotum verum in venenum. Non mutatio dextere Excelsi hæc.

8. Appellatur boni a malis, ut non faciant bona: et supersedent a voce tonitru tui formidantes. Denique appellatur **429** episcopi, ne illicita audeant matrimonia solvere vel prohibere. Appellatur ne rapinas, ne furta, ne sacrilia, et quæ ejusmodi sunt, punire ullatenus vel cohibere præsumant. Appellatur, ne indignas et infames personas a sacris officiis beneficiisve repellere seu amovere queant. Quod tu invenis remedium morbo huic, ne quod repertum ad remedium fuit, repræriatur ad mortem? Zelatus est Dominus domum orationis factam speluncam latronum (Matth. XXI, 13): tu ejus minister dissimulas miserorum refugium datum arma iniquitati? Videas præripi passim partes oppressorum, et prorumpere ad appellandum non tam gravatos, quam gravare volentes. Quid hoc mysterii? Tuum est considerare, non meum commentari istud. Et cur, inquis, male appellati non veniunt, ostensuri suam innocentiam, malitiam convicturi? Dico quod dicere ad hæc solent: Nolumus vexari frustra. In curia esse, qui proclivius faveant appellanti, foveant appellationes. Cessuris Romæ, domi cedere satius.

9. Fateor me non omnino decredere (30) his. Quem das mihi in tam crebris appellationibus quæ hodie fiunt, qui pro expensis itineris vel nummum restituerit illi, quem forte appellari? Mirum vero si ita omnes et appellantes justis, et appellati rei vestro examine inventi sint. *Diligite*, inquit, *justitiam qui judicatis terram* (Sap. I, 1). Parum est jus itiam tenere, nisi et diligas. Qui tenent, tenent; qui diligunt, zelantur. Amator justitiæ inquit justitiam, et prosequitur eam: porro omnem injustitiam

13, c. I, De refor. « Cum igitur rei criminum plerumque ad evitandas poenas, et episcoporum subterfugienda judicia, querelas et gravamina simulent, et appellationis diffugio, judicis processum impediant, ne remedio ad innocentiam præsidium instituto, ad iniquitatis defensionem abutantur, atque ut hujusmodi eorum calliditati et tergiversationi occurratur; ita statuit, etc. »

(30) Discredere habent alii, ut in epist. 158, ad Innocentium.

persequitur. Nil tibi et illis, qui appellationes venationes putant. Pudet elogii, quod apud Ethnicos jam vertitur in parabolam: Duos movimus [al. novimus] cervos pingues. Ut mitius loquar, plus facetiæ quam justitiæ hic. Tu si amas justitiam, appellationes non affectas, sed sustines. Verumtamen quid emolumenti affert ecclesiis Dei tua unius hominis justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? At istud loci illius erit, cum cœperint versari quæ circa te sunt (*Infra*, iv, 5).

10. Nunc vero non te existimes otiose vacare considerationi huic, qua appellationes ad legitimum, si fieri potest, revoces usum. Et si hinc mea quærat vel potius curetur sententia, dico appellationes ut non contemnendas, sic nec usurpandas omnino. Porro horum quid insolentius censeam, haud facile dixerim: nisi quod usurpatio quamdam videtur inducere contemptus necessitatem, ac per hoc forte acrius insectanda, quæ amplius nocet. Aut non vere nocentior est, mala in se, in partu pejor? Nonne ipsa est quæ ipsum jus quoque naturæ aut extenuat, aut exterminat? Nam sæpe rebus etiam pretiosissimis pretii gratiam non modo demit, sed adimit. Quid Sacramentis acceptius? Usurpata tamen ab indignis, indigne tractata, minime acceptantur. Magis habent damnationem, quia debitam venerationem non habent. Fateor grande et generale mundo bonum esse appellationes: idque tam necessarium, quam solem ipsum mortalibus. **Revera** quidam sol justitiæ est, prodens ac redarguens opera tenebrarum. Prorsus fovendæ et manu tenendæ sunt: sed quas extorsit necessitas, non calliditas adinvenit. Usurpatoriæ sunt hujusmodi omnes, non subvenientes in necessitate, sed opitulantes iniquitati. Quidni veniant in contemptum? Quanti ut talibus quoque deferrent, etiam de proprio cessere jure, ne longo et casso itinere fatigaretur? (31) Plures tamen sua amittere non ferentes, appellationes minus opportunas, et celsa nomina importunius contempserunt.

11. Dico aliquid, quod ad rem pertinet, exempli causa. Qui tam sibi publice desponsaverat uxorem. Adest dies celebris nuptiarum, parata omnia, invitati multi. Et ecce homo concupiscens uxorem proximi sui, in vocem appellationis inopinatæ prorumpit, affirmans sibi traditam prius, suam potius esse debere [al. add. Quid plura?]. Stupet sponsus, hærent omnes, sacerdos non audet progredi, **130** frustratur omnis ille apparatus; descendit quisque in domum suam, suam cœnam manducaturus, sponsa a mensa et thalamo sponsi suspenditur, quo usque Roma reditum est. Parisius contigit hoc, nobili Galliarum civitate, sede regia. Rursum in civitate eadem quidam sibi desponsata uxore diem constituit nuptiarum. Interim emergit calumnia, dicentibus quibusdam non debere conjungi. Ad judicium Ec-

(31) Huc pertinent quæ dicta sunt supra num. 8: *Cessuris Romæ domi cedere satius*. In similli causa Juvenalis, satyra 8:

Furor est post omnia perdere navium.

clesiæ causa delata est sed non exspectata sententia, appellatum est sine causa, sine gravamine, solo frustratoriæ dilationis intuitu. At ille, sive perdere quæ pararat, sive dilectæ tandiu frustrari consortio nolens, nihilominus quod proposuerat, contempta sive dissimulata appellatione peregit. Quid illud quod in Autissiodorensi ecclesia nuper a quodam adolescente præsumptum est? Nempe defuncto sancto episcopo (32), volentibus clericis alium, ut moris est, eligere sibi, intervenit ille appellans, et vetans ne fieret, quousque isset et redisset ab urbe: cui tamen appellationi nec ipse detulit. Nam cum videret se contemni, tanquam qui irrationabiliter appellasset; accitis quos potuit sibi, tertia die post factam ab aliis electionem, fecit suam (33).

12. Cum itaque ex his et innumeris talibus liqueat, non ex contemptu gigni usurpationem, sed ex usurpatione contemptum: videris tu, quid tibi velit, quod zelus vester assidue pene vindicat illum, istam dissimulat. Vis perfectius coercere contemptum? Cura in ipso utero pessimæ matris præfocari germen nequam. Quod ita fiet, si usurpatio digna animadversione mulctetur. Tolle usurpationem, et contemptus excusationem non habet. Porro inexcusabilitas ausum explodet. Non sit proinde usurpator, et contemptor nullus erit, aut admodum rarus. Bene facis tu, quod appellationum negato suffragio, imo suffragio, multa remittis negotia ad cognoscentes, vel qui noscere citius possunt. Ubi enim certior ac facilius notio, ibi decisio tutior expeditiorque esse potest. Quam plenum gratiæ, quam multorum perinde per hoc et laboribus parcis, et sumptibus! At quibus sic credas, id tibi omnimodis attendendum. Poteram multa de eodem utiliter addere his: sed memor propositi mei, contentus interim occasionem dedisse, ab alia transeo.

CAPUT III.

Præsules Ecclesiæ non tam ut præsent, ac semetipsos pascant, quam ut alii prosint, constitutos esse.

13. Et primum quod occurrit minime transeundum reor. Præses, et singulariter. Ad quid? eget, tibi dico, consideratione. Numquid ut de subditis crescas? Nequaquam, sed ut ipsi de te. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alioquin quo pacto te reputas superiorem his, a quibus beneficium mendicæ? Audi Dominum: *Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur* (*Luc. xxii, 25*). At istud de his qui foris sunt. Quid ad nos? Tu id mendaciter dicis, si non tam beneficis esse, quam beneficiis præesse intendas. Parvi dejectique animi est, de subditis non profectum querere subditorum, sed quæstum proprium. In summo præsertim omnium nihil turpius. Tum pulchre Magister Gentium parentes filii, non filios debere censuit thesaurizare parentibus (*II Cor. xii, 14*). Non mediocris gloriæ vox illa idem-

(32) Hugone scilicet, quem itidem sanctum sup-presso nomine, vocat Bernardus, ep. 276.

(33) De toto hoc negotio fuse agit Bernardus in epistolis 275, 276 et 280.

CAPUT IV.

Gradus ordinum ac dignitatum, quæ in Ecclesia sunt non temere confundendos ac perturbandos. Hinc abusum quærendi privilegia ac exemptiones perstringit.

14. Audi aliud, si tamen aliud. Ad idem enim fortassis pertinere quis dicat. Tua consideratio viderit hoc. Mihi videtur non longe a vero dissentire, qui id forte inter avaritiæ species locandum putaverit. Ego vero illius aut speciem esse, aut speciem habere non negaverim. Sane inter est tuæ perfectionis, et malas res, et mulas pariter species devitare. In altero conscientia, in altero famæ consulis. Puta tibi non licere (etsi alias fortasse liceat) quidquid male fuerit coloratum. Denique interroga majores tuos, et dicent tibi: *Ab omni specie mala abstinete vos* (*I Thess. v, 22*). Sane minister Domini Dominum imitetur, quia ipse ait: *Qui mihi ministrat, me sequatur* (*Joan. xii, 26*). Et habes de illo: *Domus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem* (*Psal. cxxii, 1*). Tu quoque esto fortis in fide, decorus in gloria; et probasti te imitatore Dei. Fortitudo tua, fiducia fidelis conscientia: decor tuus, splendor bonæ opinionis. Ita, quæso, induere fortitudinem; etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro specie tua et pulchritudine tua nihilominus tanquam propria similitudine delectatur. Iadueri vestimentis gloriæ tuæ, vestire duplicibus, quibus domesticos suos fortis illa mulier induere consuevit (*Prov. xxxi, 21*). Non sit in conscientia nutans infirmitas modicæ fidei, non sit in fama nævus malæ speciei; et vestieris duplicibus, et gaudebit sponsus super sponsam animam tuam, et gaudebit super te Deus tuus. Miraris quorsum hæc, ignarus usque adhuc quid dicere velim. Non te tollo diutius. Murmur loquor et querimoniam ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demembrari (37). Vel nullæ, vel paucae admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quærisquam? Subtrahuntur abbates episcopis, **132** episcopi archiepiscopis. archiepiscopi patriarchis sive primatibus. Bonane species hæc? Mirum si excusari queat vel opus. Sic facitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ forte non ita. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum et debeatis, quæstio est. Honorum ac dignitatum gradus et ordines quibusque suos servare positi estis, non invidere,

bus, et Henrico Moguntino gratiam obtinente, Arnoldum Colonensem reconciliationem impetrare non potuisse, cum tamen pro ea obtinenda plurima obtulisset.

(36) Hic videtur agere de Willelmo in Eboracensem cathedram intruso, de quo epistolæ 235, 238 et sequentes. Adde quæ de Eugenio refert Joannes Saresberiensis in Polycratici libro v, cap. 15, ubi Eugenius laudatur quod « nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat aut cui credebatur litem imminere.

(37) Quales probet improbetve Bernardus exemptiones, vide hic n. 18, et confer epistolam seu opusculum II ad Henricum Senonensem, cap. 9. infra.

tidem ipsius: *Non requiro datum, sed fructum* (*Philipp. iv, 17*). At jam transeamus et hinc, ne quis moram in his meam, avaritiæ in te notam interpretetur: quæ quam longe a te sit, libro superiori testatus sum (*cap. 4*), sciens quanta, et in quanta tua necessitate respueris. Ad te proinde scripserim ista, non propter te. Nempe quod tibi scribitur, soli prodesse non decet. Hic locus avaritiæ carpit, a quo vitio immunis satis tua opinio est; an et opus, tu videris. Vidimus tamen (ut oblata a pauperibus [al. pauperioribus] taceam, quæ tangere non acquiescis) Germanicos detumuisse [al. detinuisse] saccos, **131** sed pretio, non massa. Argentum reputatum est fenum; summarii (34) non levatis sarcinis, onusti nihilominus repatriant vel inviti. Nova res. Quando hactenus aurum Roma refudit [al. refugit]? Et nunc Romanorum consilio id usurpatum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, et ambo rei. Siquidem unus Moguntinus, Coloniensis alter (35): alteri gratia gratis reddita est; alter, indignus credo cui gratia redderetur, audivit: Cum quali veste intrasti, cum tali egredieris. O vocem magnificam! vocem prorsus apostolicæ libertatis! Quid minus ab illa hæc habuit, *Pecunia tua tecum sit in perditionem?* (*Act. viii, 20*). Nisi quod in illa plus zeli, in ista plus modestiæ sonuit. Quid ille de transmarinis partibus pene a finibus terræ, terra et mari currens pro episcopatu, suis et alienis facultatibus rursus emendo (36)? Jam enim emerat prius. Tulit multa, sed retulit, non omnia tamen. Incidit miser in manum alias, accipere quam dare potentiores [al. promptiores]. Bene fecisti, tuas in utroque servans innoxias, nec imponere scilicet ambitiosus, nec supponere iniquo mammonæ acquiescens. Non sic a paupere episcopo continuisti, dans quod daret, ne immunificus notaretur: accepit clam, quod palam dedit. Sic de tuo sacculo consultum est verecundiæ viri, sic quoque curiæ morem gerens, tuo beneficio invidiam declinavit eorum qui diligunt munera. Non potes abscondere: et factum novimus, et personam. Audire gravat? Et ego eo libentius prædico, quo tu id molestius audis: si tibi sic expedit, et mihi sic. Tam non oportet Christi gloriam me silere, quam nec te querere tuam. Et si pergis murmurare adhuc, respondebitur tibi ex Evangelio: *Quanto eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, dicentes: Bene omnia fecit* (*Marc. vii, 36, 37*).

(34) Summarii, equi oneriferi, vulgo *sommiers*, a summa, seu *σάρμα*, onus.

(35) Henricus I, archiepiscopus Moguntinus, gravatus suorum canonicorum calumniis, et implorans sedem apostolicam absolutus est. Scribit pro eo Bernardus, epistolam 302, ad quam vide notas. Coloniensis alter, id est, Arnaldus, qui ex præposito S. Andrea in Archiepiscopum electus anno 1138, post annos aliquot de simonia accusatus est. De hoc Arnaldo auctor Magni Chronici Belgici Canonici reg. S. August. prope Nussiam, testatur, eum in concilio Remensi præsentem Eugenio de simonia accusatum, una cum Archiepiscopo Moguntino sententiam depositionis accepisse. Dietis vero archiepiscopis pro sua reconciliatione Romam accedenti-